

*Семикіна М.В., д.е.н., проф.,
зав. кафедри економіки та підприємництва
Мельнік А.В., аспірант
кафедри економіки та підприємництва
Центрально український національний технічний університет,
м. Кропивницький*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ РЕГІОНУ: ВИТОКИ КАДРОВИХ КАТАСТРОФ

Підприємства регіонів України сьогодні функціонують не лише в умовах системної кризи, а й перебувають на порозі масштабної кадрової катастрофи: плинність кадрів, нестача якісного людського капіталу, як ніколи раніше, перешкоджають ефективній діяльності. Українці масово їдуть за кордон навчатись, працювати, жити. В цьому сенсі перспективи євроінтеграції відкривають багато нових можливостей для енергійних, мобільних, освічених та мотивованих працівників, які залишають вітчизняні підприємства з неконкурентною оплатою праці. З іншого боку, євроінтеграція – це іспит на конкурентоспроможність, множина ризиків, зокрема кадрових, які витримає не кожне підприємство.

Причини кадрових катастроф загалом є багатфакторними. Йдеться не тільки про низький рівень оплати праці на більшості підприємств, непривабливі для молоді умови трудової діяльності, низький рівень техніко-технологічного розвитку, застарілі технології виробництва тощо. Руйнівником мотивації праці на українських підприємствах стала передусім тривала політика недоінвестування в людський капітал.

До погіршення якості людського капіталу і дефіциту людських ресурсів на підприємствах призвели слабкість соціальної політики держави, неефективність економічних реформ, інфляція, зниження реальних доходів від праці, обмеженість фінансування закладів освіти, медицини, соціальної сфери, звуження доступу населення до якісних освітніх та медичних послуг, війна на сході країни, масштабна корупція, неефективний мотиваційний менеджмент тощо.

Зосередимо увагу на окремих причинах масштабних людських втрат. Зауважимо, що населення України зменшується втричі швидшими темпами, ніж в Європі. Роки становлення ринкової економіки з непомірним зниженням рівня оплати праці і соціального захисту материнства, дитинства, малозабезпечених, пенсіонерів, зростаючого безробіття стали роками розгортання медико-демографічної і соціальної кризи. Як наслідок, відбувалося стрімке зниження народжуваності, зумовлене поширенням зубожіння населення, зростанням зареєстрованого і незареєстрованого безробіття, вкрай низьким рівнем пенсійного забезпечення. За умов поглиблення системної кризи в державі і озброєного конфлікту на сході країни відтворення населення стало ще більш проблематичним.

В Кіровоградській області проблема відтворення людського капіталу є особливо гострою. За даними Державної служби статистики України,

чисельність населення Кіровоградщини порівняно з багатьма іншими регіонами України скорочується значно швидше. Тільки за 2000-2017 рр. населення зменшилося майже на 200 тис. осіб (втрати становлять понад 12 тис. осіб щорічно, що у 1,2 рази перевищує аналогічні середньоукраїнські показники (рис.1).

Рис. 1. Динаміка кількості населення Кіровоградської області (тис. осіб)

З огляду на дані рис. 2, чисельність покоління батьків в області не заміщується чисельністю покоління дітей, отже, кількість населення області зменшується.

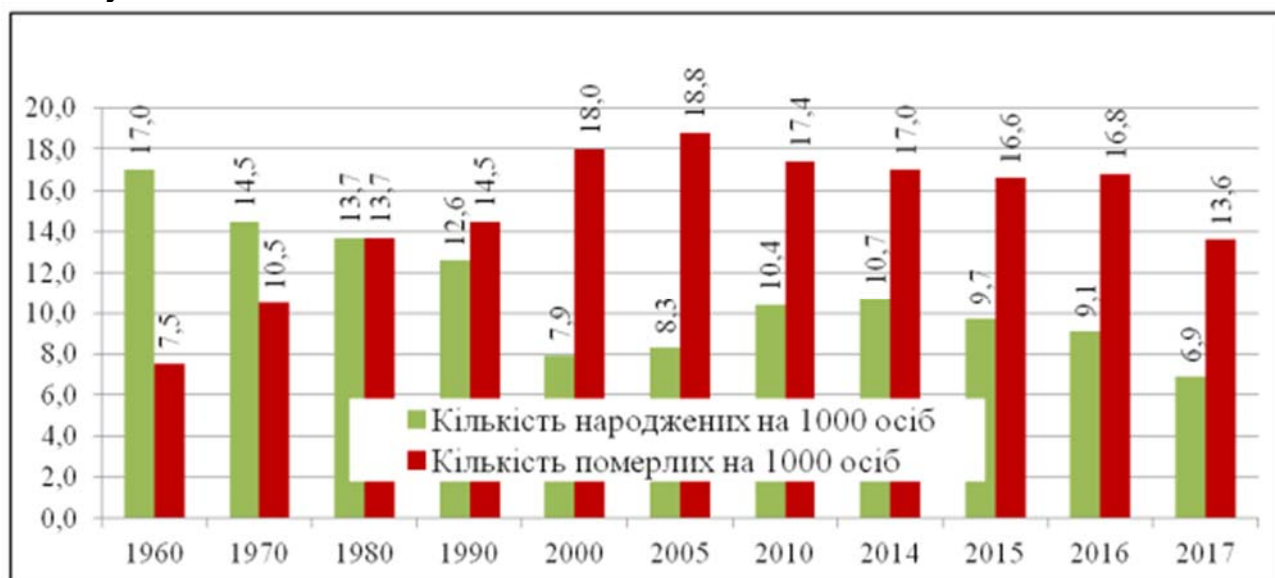

Рис. 2. Кількість народжених і кількості померлих в Кіровоградській області (на 1000 наявного населення)

Низька народжуваність, надмірна смертність (особливо серед чоловіків працездатного віку), міграція за межі регіону (кількість вибулих переважає

кількість прибулих щорічно в середньому більше, ніж на 1000 осіб), – все це кількісно зменшує людський капітал, який має працювати на економіку регіону сьогодні і подальшими роками. Причини ж надвисокої смертності і низької народжуваності в Кіровоградській області пов'язуємо з хронічним недоінвестуванням в людський капітал. За загальним індексом регіонального людського розвитку у 2016 р. Кіровоградська область посідає останнє, 20-е місце. Найбільше відставання від інших регіонів України спостерігається за показниками соціального середовища, відтворення населення, комфортності життя та добробуту.

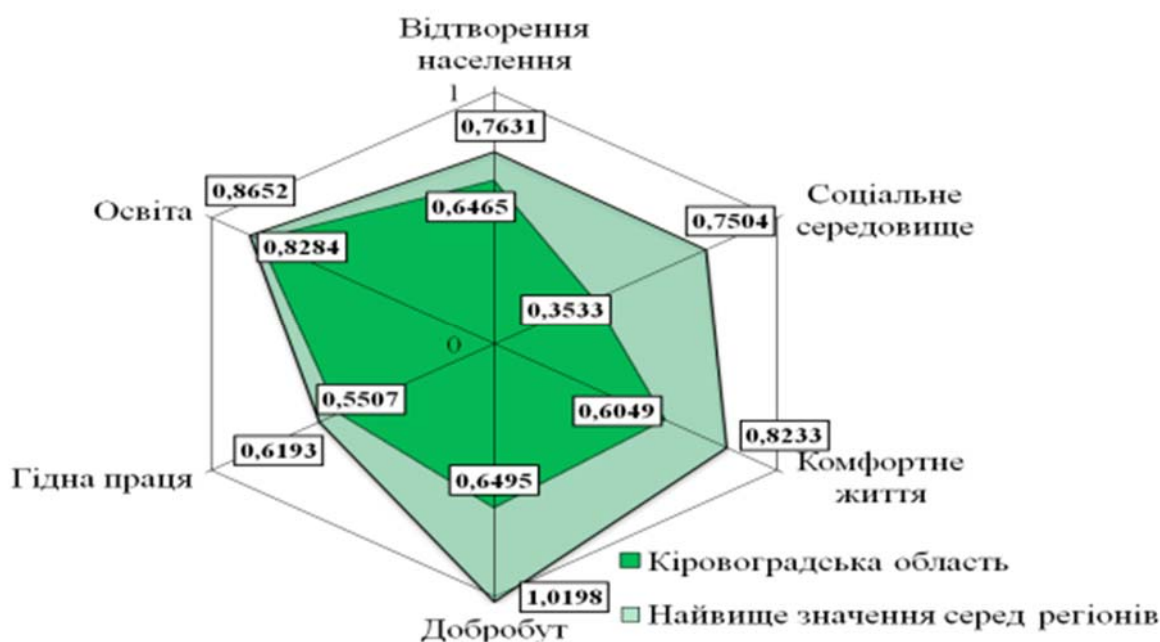

Рис. 3. Асиметрія параметрів людського розвитку
Кіровоградської обл., 2016 р.

Порівняно з 2001 р. середня очікувана тривалість життя українців у 2017 р. підвищилася на 5 років і становить за обома статтями 71,7 рік (проте чоловіки живуть 66,7 років, жінки – 76,5 років). Проте мешканці Кіровоградської обл. живуть менше – в середньому 70,30 років, зокрема чоловіки – 65,39 років, жінки – 75,10 років.

За нашими прогностичними оцінками, за умов збереження сучасних тенденцій чисельність населення Кіровоградської обл. до 2025 року зменшиться на 67,5 тис. осіб і складатиме близько 898,1 тис. осіб (92,39% від показників 2017 р.). Відбуватиметься швидке старіння населення. Це зменшить частку молоді серед населення. Така ситуація вимагатиме переорієнтації кадрової політики підприємств в частині активного використання трудового потенціалу людей похилого віку. Одночасно зростатиме гостра потреба у різноманітних соціальних послугах, створенні центрів геріатричної (медико-соціальної) допомоги населенню літнього віку (без цього нас чекатиме масштабна гуманітарна катастрофа).

Водночас здійснений нами аналіз засвідчує, що наявний людський капітал використовується в економіці регіону лише частково, більша його частина є

незатребуваною, залишається в резервному, прихованому стані, не працюючи повною мірою на інтереси легальної економіки регіону. Оцінка змін у середньообліковій кількості штатних працівників в Кіровоградській обл. (2000-2017 рр.). показує стійкі тенденції зменшення офіційно зайнятих в економіці області в середньому на 8,34 тис. осіб щорічно. Швидко зростають міграційні настрої серед школярів і студентів, налаштованих шукати більш привабливі місця для подальшого працевлаштування і життя в інших регіонах та за кордоном.

На нашу думку, Кіровоградську область очікують подальші кількісно-якісні втрати людського капіталу, зокрема за рахунок відтоку освіченої молоді в регіони і країни з більш привабливими оплатою та умовами праці. Це зумовить (у найближчі 3-5 років) загострення кадрової кризи на багатьох підприємствах регіону, кадрова катастрофа призведе до закриття багатьох підприємств. Забезпечити швидке збільшення чисельності населення регіону упродовж 10-15 років стане можливим лише через залучення мігрантів, проте це зумовить появу інших проблем, до яких не готове суспільство.

Разом з тим, немає сумнівів в тому, що утримати освічену молодь в межах регіону можливо за рахунок створення на підприємствах сучасних робочих місць з конкурентною оплатою праці, підвищення соціально-економічної привабливості регіону, подолання відставання від інших регіонів України за показниками соціального середовища, комфортності життя та добробуту.

Загалом треба нагадати, що в сучасному світі кращі перспективи і конкурентні можливості розвитку мають ті країни та регіони, де пріоритетом є людський капітал, де приділяється постійна увага інвестуванню в здоров'я, освіту, професійний розвиток населення. Там, де цього не відбувається, має місце відставання за темпами економічного та інноваційного розвитку, зниження конкурентоспроможності (підприємств, регіонів, країни) погіршується якість людського життя, зростають міграції, кількісно-якісні втрати людського капіталу, що загрожує безпеці країни.

Список використаних джерел

1. Антонюк, В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: монографія [Текст] / В.П. Антонюк. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 348 с.
2. Becker, G.S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964.
3. Лібанова, Е.М. Нас давно пора переписать. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://timeua.info/post/obshchestvo/nas-davno-pora-perepisat---07878.html>
4. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень ім. В. Птухи: [Ел. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.idss.org.ua/>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Ел. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2016 рік // Головне управління статистики у Кіровоградській області. – 2017. – 473 с.